

Larisa BROJAN
Andreja BENKO

Arhitekt in vključevanje uporabnika v proces projektiranja

Vloga arhitekta v procesu projektiranja in graditve objekta je kompleksna. V Sloveniji prevladuje gradnja individualnih stanovanjskih stavb, kar pomeni, da arhitekt v večini primerov komunicira neposredno s končnim uporabnikom, ki je pogosto tudi investitor. V prispevku je podrobneje obravnavan odnos do investitorja ter arhitektov odnos do zasnove in izvedbe individualnega projekta. V zadnjem času se v Sloveniji spopadamo tudi z degradacijo poklica arhitekta, čeprav je ta še vedno ključni člen pri projektiranju. Njegove naloge so posredno in neposredno vezane na številna področja. Namen tega

prispevka je pokazati, kako pomembna sta odnos in komunikacija med arhitektom in uporabnikom ter kako poteka projektiranje – kako aktivno je sodelovanje med vključenimi akterji. Uporabljena raziskovalna metoda je anketa, v njej pa so sodelovali slovenski arhitekti, vpisani v register pri Zbornici za arhitekturo in prostor Slovenije.

Ključne besede: pooblaščen arhitekt, uporabnik, zasnova, projekt, anketa

1 Uvod

Projektiranje je kompleksen postopek, ki vključuje različne strokovne (inženirje) in laične akterje (investitor, uporabnik). Za doseganje optimalnega rezultata sta ključna ustrezna komunikacija in sodelovanje med arhitektom in vpletenimi v proces projektiranja. Arhitekt je koordinator projektiranja in vezni člen med vpletenimi v tem procesu. Ta vloga mu je določena tudi po zakonu, saj 45. člen, točka 3, ZGO-1 (Ur. l. RS, št. 102/04) določa, da kot odgovorni vodja projekta nastopa odgovorni projektant stroke, ki glede na namen objekta prevladuje pri nameravani gradnji. Pri stanovanjskih stavbah je to arhitekt.

V prispevku se osredotočamo na sodelovanje med arhitektom in uporabnikom. V okviru raziskave smo pripravili in izvedli anketo. Cilj ankete je opredelitev odnosa slovenskih arhitektov do zasnove in izvedbe individualnega projekta (netipskega) ter določitev stopnje sodelovanja med arhitektom in uporabnikom. Z izvedbo anketnega vprašalnika med slovenskimi arhitekti smo raziskali, kako pomembna je vključenost uporabnika za arhitekta, kako pogosto je tako sodelovanje in kakšna je njegova stopnja.

2 Teoretična izhodišča in problematika

Na osnovi literature so poudarjene različne mogoče vloge arhitekta. Izbrani so bili primeri modelov različnih avtorjev, ki so predstavili proces projektiranja in pomembnost vključenosti uporabnika. Seznanitev s teoretičnimi modeli je bila tudi izhodišče pri izoblikovanju anketnega vprašalnika. Z uporabo empirične znanstvenoraziskovalne metode smo preverili metode/pristope, ki jih ciljna skupina ankete uporablja pri svojem delu. Obenem smo ugotovili, kako pomembna je pri njihovem delu vključenost uporabnika in kako uspešni so pri vključevanju teh v proces projektiranja. Osnovni motiv za pripravo in izvedbo raziskave je opredelitev statusa arhitekta v sodobni družbi in očeh sodobnega investitorja/uporabnika. Menimo, da je problematika, obravnavana v prispevku, pomembna za stroko in tudi za investitorje in/ali uporabnike.

Glavno raziskovalno vprašanje prispevka je: kakšna je aktualna vloga slovenskega arhitekta pri projektiranju?

2.1 Pregled stanja v Sloveniji

V zadnjem času se v Sloveniji soočamo z degradacijo poklica arhitekta. Da je trenutno stanje precej nezavidljivo, so delno odgovorni tudi arhitekti sami. To potrjuje tudi D. Matja-

šec (2010), ki pravi, da se je Slovenija po vsaj desetletju neustreznega vodenja prostorske politike znašla v krizi, ki je privedla v velika neskladja v prostoru (npr. neprimerne gradnje). V obdobju gospodarske rasti in posledično številčnejših investicij v gradbeni sektor vse do leta 2008 je bila marsikatera investicija v graditev posledica investicij posameznikov in družb, ki jih v večini nista zanimala kakovost projekta in prispevek družbi, ampak samo ekonomski vidik in dobiček.

Osnovna primera sta predvsem t. i. stanovanjska soveska in stanovanjska stavba, pri čemer je končni rezultat optimalna pozidanost in izkoriščenost gradbene parcele. Prodaja na m² pomeni več zasluzka, kar v končnem rezultatu velikokrat pomeni nižjo kakovost. Arhitekti so v to deloma prisiljeni, deloma se zaradi potrebe po delu tudi podrejajo željam investitorjev, kljub neprimernosti zahtev – ki pa jih zakonodaja omogoča. To nas pripelje do nove problematike – etike pri projektiranju. Končni rezultat je nižja kakovost bivanja na račun zasluzka investitorja. Pri tem lahko rečemo, da ni družbene odgovornosti investitorja in da je finančni vidik prevladujoči kriterij pri odločitvah, povezanih z graditvijo.

Aktualna problematika v gradbeništvu poudarja nezavidljiv status arhitekta tudi v očeh laikov. Vprašanje se postavlja samo: kaj je povzročilo tako nazadovanje poklica? Če je bil še v prejšnjem stoletju poklic arhitekta vreden spoštovanja, je v sodobnem času s strani potencialnih uporabnikov v Sloveniji ovrednoten le kot poklic, ki je nujen za pridobitev projektne dokumentacije.

2.2 Etika in morala pri projektiranju

Poklicni kodeks arhitektov in prostorskih načrtovalcev (Ur. l. RS, št 6/05), ki določa etična načela in pravila, po katerih se morajo ravnati arhitekti pri opravljanju dejavnosti, je večkrat odrinjen na stran ali spregledan. Stanje se je dodatno poslabšalo s splošno gospodarsko krizo (leta 2008), ko je moč kapitala v gradbeništvu začela upadati. Arhitekti in arhitekturni biroji so se za projekte in preživetje zaposlenih začeli boriti, kar je povzročilo še večje nespoštovanje kodeksa.

Kljub občutnemu padcu v gospodarstvu večina držav sprva ni oblikovala strategije za blaženje škode in posledic. Ob tem izstopa primer reševanja gradbeništvu in z njim povezanega projektiranja v času zadnje gospodarske krize, ki so ga uporabili v Nemčiji. Na področju javnih naročil teh niso ukinjali, temveč so jih preoblikovali in preusmerili. Investicije so bile v večini namenjene rekonstrukciji objektov in energetske sanaciji, medtem ko se je število novogradenj občutno zmanjšalo (internet 1). S tem ukrepom kljub manjšim investicijam niso zagotavljali dela le projektantom, ampak tudi izvajalcem in drugim vpletenim v proces načrtovanja in izvedbe (internet 2). V Sloveniji smo

se v nasprotju z Nemčijo osredotočili na varčevalne ukrepe, in sicer po principu najugodnejšega ponudnika storitve (Zakon o javnem naročanju, Ur. l. RS, št. 128/06 – Naročnik oceni ponudbe in izbere najugodnejšo ob uporabi merila ekonomsko najugodnejše ponudbe, kot je opredeljeno v objavi ali razpisni dokumentaciji), ne glede na kakovost projekta. Čeprav je še vedno pomembna interpretacija člena, ker zakon zagovarja ekonomičnost pri javnih naročilih. Dolgoročno je kakovostna izvedba objektov bolj ekonomična.

2.3 Vloga arhitekta skozi čas

Za temeljno delo s področja teorije arhitekture in načrtovanja je dolgo časa veljalo Vitruvijevih deset knjig o arhitekturi (Košir, 2006). V njih obravnava ter določi vloge in naloge arhitekta v različnih časovnih obdobjih v preteklosti. Iz vsebine dela je očitna pomembnost arhitekta ne le pri graditvi, ampak tudi v družbi. Kot lahko razberemo iz enega od besedil Koširja (2006), je bil arhitekt do 19. stoletja ključni akter pri načrtovanju in vodenju večjih zahtevnejših projektov (npr. cerkve, muzeji, rezidence ipd.), medtem ko so bile stanovanjske hiše v zunajmestnem prostoru v večini načrtovane in zgrajene neodvisno in v lastni režiji lastnika (samograditeljstvo). Glede na stare dostopne zakone, kot je *Stavbni red za vojvodino Kranjsko* (1875), je bila že takrat potrebna stavbna naznanitev. Ta je zahtevala podpisan načrt s strani stavbnega gospodarja, risarja (pri čemer se sicer ne poudarja arhitekt) in *stavitelja* (mojstra), kar pomeni, da je bila obvezna pridobitev gradbenega dovoljenja. Ohlapnejša pravila so veljala na podeželju, kjer so bili s strani zakona za gradnjo pritličnih stavb brez obokanih stropov in kletnih prostorov pooblaščen deželni obrtniki po »obrtnijskem redu«. V primeru take gradnje niso bili potrebni dodatni načrti niti mojstri.

Z velikim napredkom in razvojem tehnologije po industrijski revoluciji so se tudi procesi graditve nadgradili in optimizirali v smislu konstrukcijskih zmogljivosti, uporabe novih gradiv in tehnologij gradnje. Obenem se je povečala hitrost projektiranja in gradnje. Vse te novosti, ki so po večini vpeljane v delo projektiranja v 20. in 21. stoletju, močno vplivajo na delo arhitekta. Na tem mestu lahko rečemo, da je tudi delo arhitekta obsežnejše oz. da so potrebe po poznavanju in vključevanju več področij v graditev neizbežne (ekonomija, psihologija, računalništvo, gradbena fizika itn.). Na podlagi novih pričakovanj in znanj, ki jih mora usvojiti »dober« arhitekt, je področje graditve postalo zanimivo raziskovalno področje tudi za psihologe, sociologe, antropologe in ne nazadnje tudi za same arhitekta.

Arhitektura je delovni proces, ki poteka z menjavo različnih akterjev v procesu (Hill, 2003). Hill (1999) trdi, da sodelovanje, katerega osrednja ideja je aktivna soudeležba uporabnika v procesu projektiranja, omogoča arhitektu, da upošteva

predloge sodelujočih uporabnikov, s katerimi zadovolji njihove potrebe in želje. S sodelovanjem in primernim odnosom med arhitektom in uporabnikom se procesu projektiranja povečuje vrednost, ki se kaže pri formalnih odločitvah, odločitvah, vezanih na estetske posege, itn. Arhitektura tako postaja več kot objekt, ki ga ustvarjajo arhitekti s sodelavci. Predvsem pa je do delovanja arhitekta kritičen uporabnik. C. Norberg-Schulz (1997) obravnava odnose med arhitekti in uporabniki. Opisuje odklonilen odnos uporabnikov do sodelovanja z arhitekti, ki so po njihovem mnenju nujno zlo, ki klesti njihove predstave o arhitekturi (Norberg-Schulz, 1997: 13). Dešman (2011) dopolnjuje to misel in pravi, da uporabnik prvenstveno ne izkazuje solidarnosti in harmonije do arhitekta, ampak tega označujejo za vsiljivca na sceni, ki si je izboril pravico do besede, pri tem pa mu pomagajo medmrežje in mediji. Ob tem pa Benko (2013) meni, da je sodelovanje med akterji, vključenimi v proces projektiranja, nujno ter da sodelovanje pri projektiranju zahteva odprt in zaupanja vreden odnos med vpletenimi. Pri tem je pomembna jasnost izražanja in podajanja informacij, s čimer pri sklepanju kompromisov dosežemo rezultat, s katerim so kar najbolj izpolnjene zahteve, pri tem pa tudi zadovoljene želje uporabnika. Delovni proces deluje po principu »win-win« za vse udeležence, pri tem pa se uporablja mediacijska strategija reševanja nesoglasij, s katero se prizadeva doseči optimalna rešitev za vse udeležence (Benko, 2012). To potrjuje tudi W. Kaschuba (2010), ki pravi, da arhitekti opazujejo in projektirajo objekte in prostore. Uspešni arhitekti pri tem opazujejo tudi ljudi in uporabnike. Prav to naj bi bilo njihovo delo – kreiranje prostora in krajine s človeško dimenzijo.

Razloge za upad priljubljenosti oz. spoštovanja je treba iskati v dejstvu, da je arhitekt v preteklosti obvladoval ves proces projektiranja, v drugi polovici 20. stoletja pa je projektiranje tudi zaradi napredka v tehnologiji prerastlo v kompleksnejšo dejavnost. Današnje znanje arhitekta ne pokriva le področij, neposredno povezanih z gradnjo (arhitektura, gradbeništvo, tehnologija, zakonodaja), temveč so pomembna tudi znanja s področij, ki se posredno nanašajo na graditev (ekonomija, sociologija itn.). Zaradi obsežnosti zakonodaje in predpisov ter potrebe po specializaciji na področjih projektiranja, ki morajo biti soudeležena, npr. pri izdaji gradbenega dovoljenja, so dela, ki jih je v preteklosti pokrival arhitekt sam, danes razdeljena v različne stroke (geodet, gradbenik itn.). Kljub vsemu mora danes arhitekt posameznik še vedno imeti pregled nad vključenimi strokami, zato je za uspešno vodenje in nadzor projekta nujna določena mera znanja z vsakega področja (Benko, 2013). Poleg tega mora biti arhitekt tudi spreten sogovornik, usvojena mora imeti določena znanja s področja sociologije, psihologije in ekonomije, pogosto pa nastopa tudi kot mediator.

2.4 Uporabnik

Če je uporabnik v preteklost pri gradnji stremel izključno k funkcionalnosti, so potrebe sodobnega uporabnika različne. Te so posledica različnih stilov in načinov življenja ter ne nazadnje prilagoditev življenjskemu standardu posameznika. Uporabnike v procesu graditve lahko tako po smiselnem preglednem sistemu delimo na:

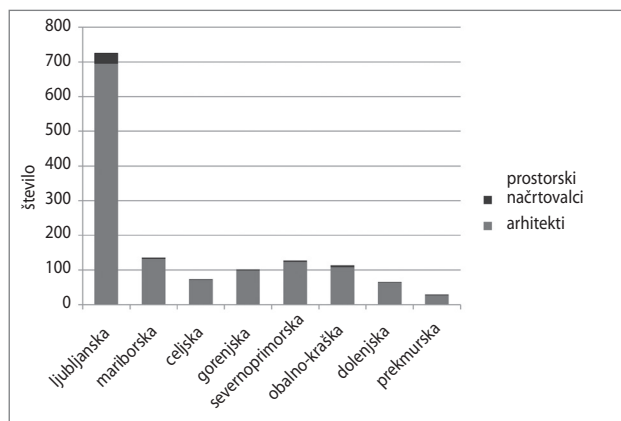
- *aktivne* (zahtevni, z znanjem s področja projektiranja in graditve in z jasno vizijo o končni podobi objekta);
- *delno aktivne* (nekateri imajo oblikovano zamisel o želenem objektu, vendar dopuščajo strokovnjakom možnosti za boljše zasnovo in izvedbo);
- *pasivne* (manj zahtevni, manj poznajo področje graditve in projektiranje in gradnjo v celoti prepuščajo strokovnjakom).

Tako lahko opredelimo tudi uporabnike v postopku projektiranja, ki je tema tega prispevka. Aktiven uporabnik je ključni člen arhitekture, zasnovane po meri človeka. Vendar prepogosto pri aktivnem uporabniku prevlada nedostopnost za strokovne predloge za izboljšanje, kar negativno vpliva na proces projektiranja in končen rezultat – objekt.

S poznavanjem ozadja statusa arhitekta v preteklosti in njegove vloge v sodobnem načrtovanju smo z empirično raziskovalno metodo preverili stanje in status slovenskih arhitektov ter pri tem stremeli k možnosti določitve/opisa stanja sodelovanja oz. odnosa med uporabnikom in arhitektom.

3 Raziskovalna metoda

Z uporabo empirične raziskovalne metode smo raziskali in opredelili v uvodnem delu poudarjeno problematiko. Zaradi osredotočanja na specifično publiko nam je metoda anketiranja omogočala pridobitev množice mnenj in stanja proučevane tematike. Obenem smo s tem potrdili hipotezo o široki paleti odstopanj od začrtanih protokolov za postopek projektiranja. Osredotočili smo se predvsem na odnos arhitekta do investitorja in/ali uporabnika, sploh glede na aktualno javno participacijo pri posegih v prostor. V proučevani problematiki je javnost predstavljena s strani posameznika, obravnavani prostor pa je enostanovanjska stavba v prostoru. Z anketo pridobljeni rezultati so nam omogočili ovrednotenje trenutne vloge slovenskega arhitekta ter njegovih ambicij vključevanja investitorja in/ali uporabnika v postopke projektiranja. V tem primeru rezultati ankete pomenijo motiv za preoblikovanje obstoječih smernic in načel, ki so delno že zajete v zakonodaji.

Slika 1: Število arhitektov in prostorskih načrtovalcev po regijah (vir: Andreja Benko)

3.1 Ciljna publika

Ciljna publika ankete so bili pooblaščen arhitekti, vpisani v evidenco pri Zbornici za arhitekturo in prostor Slovenije, iz katere smo pridobili imena in kontaktne informacije. V Sloveniji je v evidenčni imenik pri pristojni zbornici vpisano 1.408 arhitektov in prostorskih načrtovalcev, ki so razvrščeni v osem regij (ZAPS, stanje junij 2012). Največ teh (pribl. 50 %) je dejavnih na področju ljubljanske regije (slika 1).

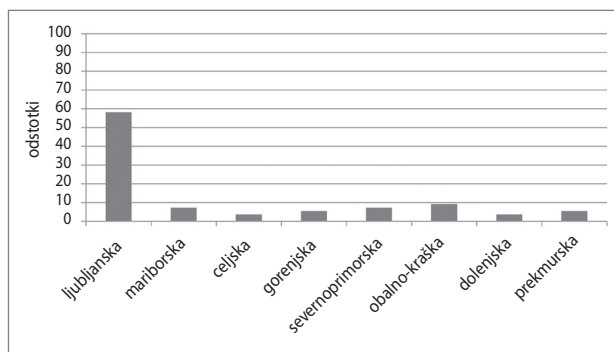
Na podlagi vpisov v imenik ZAPS smo naključno izbrali 11 arhitektov iz vsake regije ($n = 88$). Preostalih 22 anket smo razdelili med zaposlene na Fakulteti za arhitekturo UL, ki imajo opravljen strokovni izpit. Anketa je bila tako skupno posredovana 110 naslovnikom, od teh je vprašalnik vrnila polovica ($n = 55$).

3.2 Zasnova vprašalnika

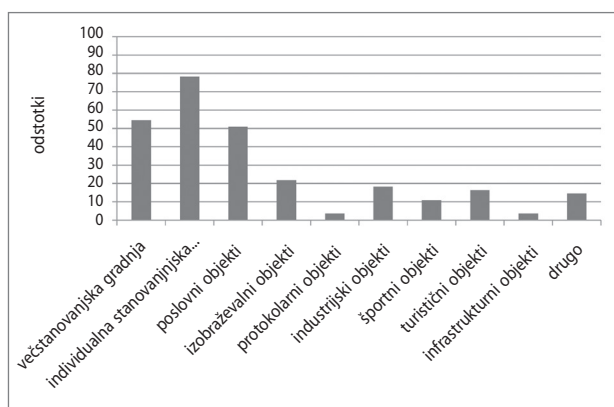
Za pridobitev informacij o vlogi arhitekta je bil oblikovan anketni vprašalnik s 34 vprašanji zaprtega tipa. Težišče anketnega vprašalnika je bilo na odnosu med akterji v procesu projektiranja. Zaradi boljše preglednosti je bil vprašalnik zasnovan v treh sklopih:

1. podatki o arhitektu in organiziranosti podjetja (7 vprašanj);
2. pristop k zasnovi arhitekture – vključevanje uporabnikov v proces projektiranja, izkušnje z investitorji in/ali uporabniki (17 vprašanj);
3. uporaba/izbira osnovnih materialov pri projektiranju (10 vprašanj).

V prispevku se tematsko osredotočamo na vprašanja, vključena v sklopa 1 in 2. Analizirana so vprašanja, ki se nanašajo na odnos arhitekta in investitorja in/ali uporabnika.

Slika 2: Delež anketirancev glede na regijo delovanja (vir: Larisa Brojan in Andreja Benko)

Slika 3: Delež primarno projektiranih objektov glede na namembnost objektov (vir: Larisa Brojan in Andreja Benko)

4 Rezultati in analiza

V prvem sklopu smo pridobili osnovne informacije/splošne podatke o delovanju anketirancev. Težišče informacij smo pridobili z drugim sklopom, v katerem se del vprašanj navezuje na odnos med arhitektom in investitorjem in/ali uporabnikom. Preostala vprašanja drugega sklopa se nanašajo na postopek arhitektovega principa dela in na njegove prioritete pri zasnovi individualne – enostanovanjske stavbe.

4.1 Splošni podatki

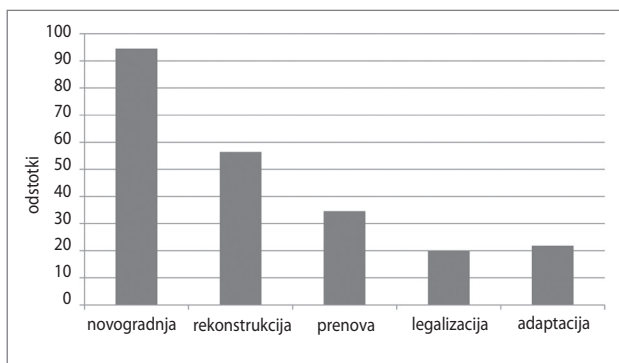
Delež sodelujočih po regijah

Delež sodelujočih po regijah je predstavljen na sliki 2. Čeprav je bil eden od kriterijev pri izboru anketirancev enakomerna pokritost po slovenskih regijah, je rezultat prvega vprašanja presenetljiv; večina anketirancev (58 %) ima delovno mesto v ljubljanski regiji.

Primarno projektirani objekti

Anketiranci so navedli tri prevladujoče vrste projektiranih objektov. S slike 3 je razvidno, da prevladuje projektiranje enostanovanjskih objektov, kar je glede na podatke o številu do-

Slika 4: Vrste gradbenih posegov (vir: Larisa Brojan in Andreja Benko)

končanih projektov glede namembnosti objekta pričakovano. Gradnja enodružinskih hiš (po klasifikaciji enostanovanjskih stavb) je prevladujoča vrsta graditve v Sloveniji, kar potrjujejo tudi podatki Statističnega urada RS (STAT, 2014).

Delež prevladujočih projektiranih objektov

Arhitekta smo povprašali o najpogostejše projektirani vrsti gradnje. Rezultati ankete kažejo, da v Sloveniji kljub gospodarski krizi prevladujejo projekti novogradnje (slika 4).

Pridobljene podatke smo znova potrdili tudi s podatki iz poročila Statističnega urada republike Slovenije (STAT), v katerem je novogradnja enodružinskih objektov definirana kot prevladujoča vrsta gradnje. Po podatkih Statističnega letopisa 2011 je bilo v letu 2011 naseljeno nekaj več kot 680.000 stanovanjskih enot. 59 % teh je v enostanovanjskih in dvostanovanj-

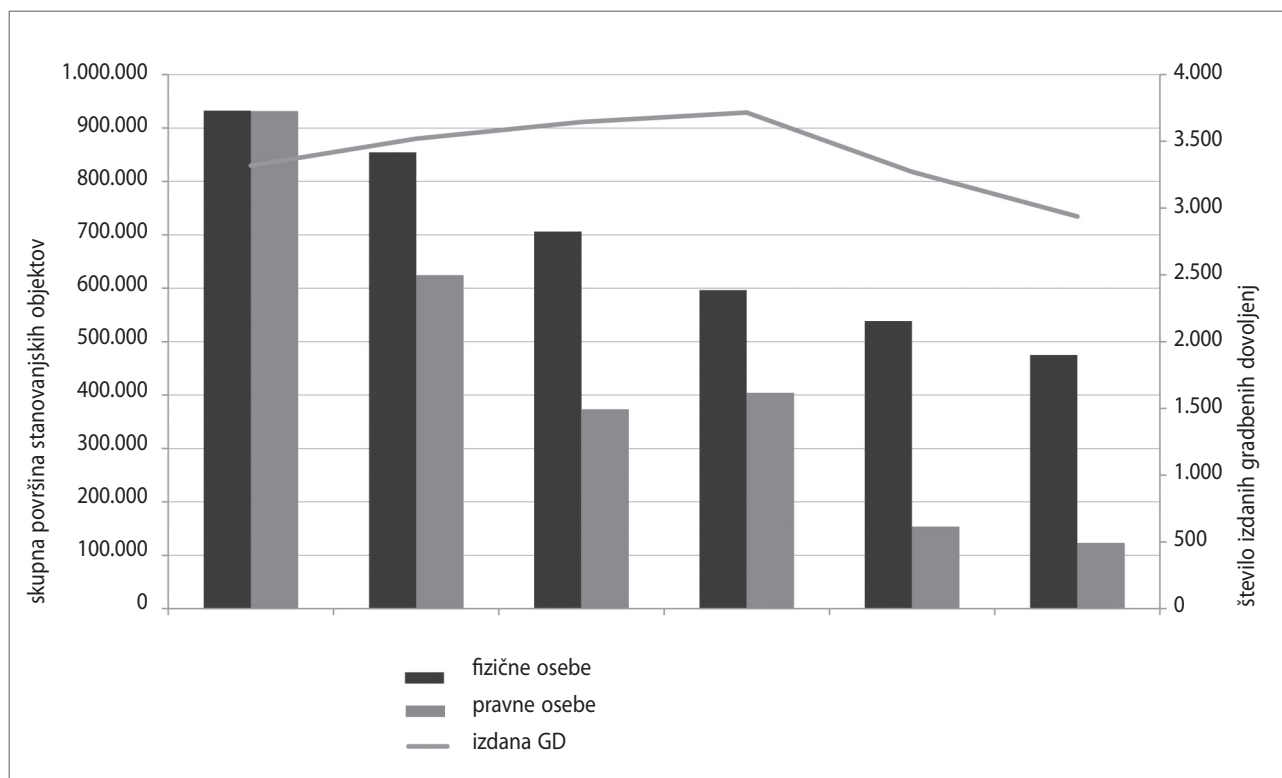
skih stavbah – v njih prebiva 68 % vseh prebivalcev Slovenije. Stanovanjske enote v enostanovanjskih stavbah so prevladujoč tip stanovanj. Glede na preračun podatkov iz statistične analize (Stanovanjska problematika v Republiki Sloveniji, 2012) je bil med letoma 1999 in 2009 v stanovanjski gradnji še vedno prevladujoč tip gradnje enostanovanjski objekt (87,34 %).

4.2 Proces projektiranja in prioritete pri načrtovanju

Glede na rezultate ankete želi večina arhitektov uporabnika vključiti v proces projektiranja že ob prvem srečanju (slika 6). Za optimizacijo dela arhitekta (finančni in časovni prihranek) in tudi za uporabnika (optimalno število vključenih želja) lahko to označimo kot primer dobre prakse, predvsem kadar je uporabnik »aktiven«.

Kot navaja L. Brojan (2014), je aktivni uporabnik pogosto vključen v proces načrtovanja in izvedbe. Večinoma ima jasno izoblikovane želje in zahteve. Estetska komponenta je vpletena s strani projektanta in nima ključne vloge. Oblika objekta je zasnovana glede na funkcionalnost, ki jo želi uporabnik.

Prav zaradi tega so predvidljivi podatki iz naslednjega rezultata, ki prikazuje prioritete arhitekta pri projektiranju. Pri tem namreč še vedno prevladuje upoštevanje želja uporabnikov, sledita danosti v prostoru in funkcionalnost projektiranega objekta. Kot najmanj pomembna sta navedena simbolnost

Slika 5: Skupna površina zgrajenih stanovanj in število izdanih gradbenih dovoljenj med letoma 2007 in 2012 (vir: Benko, 2013)

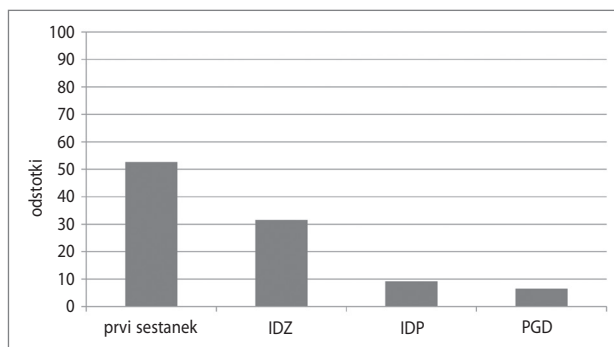
gradnje in drznost arhitekturne zasnove. Ta podatek je nekoliko presenetljiv glede na aktualne trende individualne gradnje, promovirane v različnih strokovnih in nestrokovnih publikacijah (slika 7).

5 Diskusija

S predstavljenimi rezultati ugotavljamo, da v Sloveniji kljub gospodarski krizi prevladuje novogradnja enostanovanjskih objektov. Z učinki krize v gradbeništvu se soočajo tudi druge države EU. Odzivi na nastali položaj na področju nepremičnin pa so različni. Dober primer ustreznih ukrepov soočanja s krizo v gradbenem sektorju je Nemčija, v kateri je po letu 2005 zaradi ustrezne aktivne gospodarske politike začel delež investicij ponovno rasti (Gluch, 2013).

Rezultati nam kritično pokažejo pomanjkljivosti pri projektiranju in nespoštovanje poklica ter tudi gospodarsko krizo. Pri tem se sklicujemo predvsem na rezultate o udeležnosti arhitekta pri postopku graditve objekta, ki je najpogosteje (55 %) udeležen do izdelave projekta za izvedbo (PZI), v 43 % pa le do izdelave projekta za pridobitev gradbenega dovoljenja (PGD).

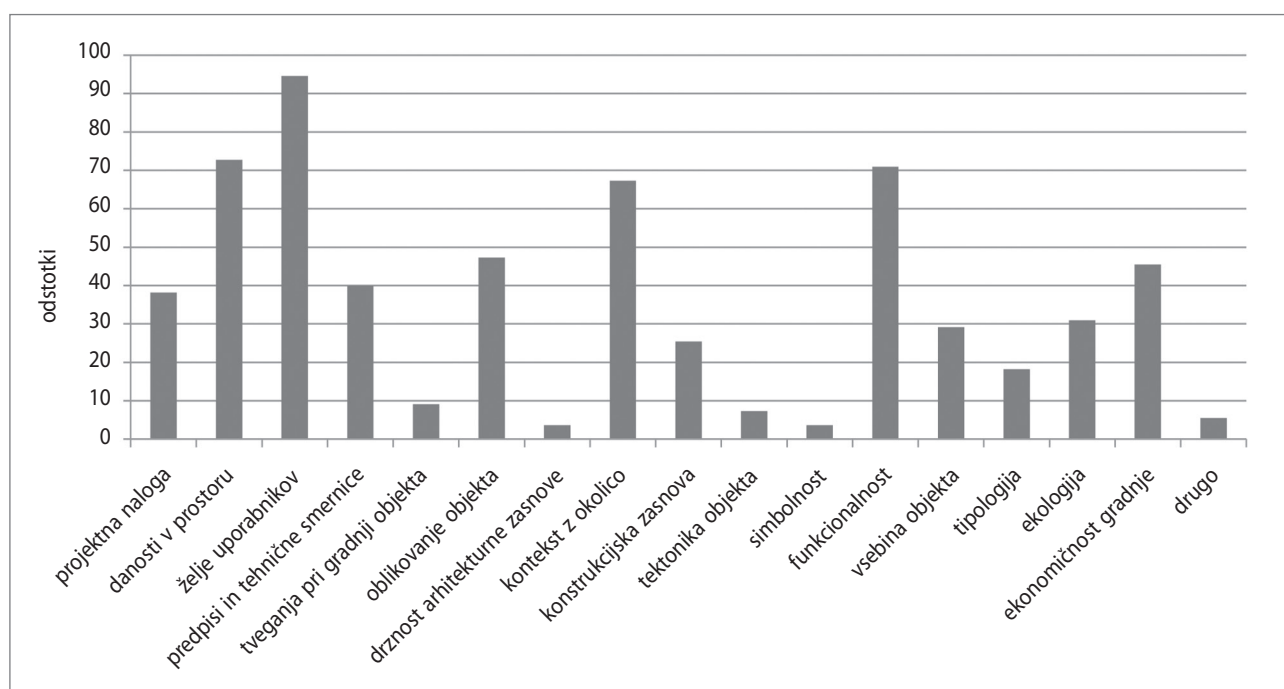
Projektna dokumentacija, predpisana s Pravilnikom o projektni dokumentaciji (Ur. l. RS, št. 55/08), vključuje tudi projekt izvedenih del (PID), katerega namen je pridobitev uporabnega dovoljenja. Ker pa uporabno dovoljenje za enostanovanjske objekte ni obvezno, ga tudi investitorji ali uporabniki ne zahtevajo. To pa je lahko za uporabnike, ki niso investitorji graditve, problematično. Na tem mestu bi bila smiselna do-

Slika 6: Faza vključevanja uporabnika v projektiranje po mnenju arhitekta (vir: Larisa Brojan in Andreja Benko)

polnitev obstoječih zakonskih podlag. Smotrno je vključevanje obeh pristojnih strokovnih zbornic (Zbornica za arhitekturo in prostor Slovenije in Inženirska zbornica Slovenije – ZAPS) in tudi izobraževalnih ustanov. Zanimivo je, da število izobraženih arhitektov v Sloveniji na prebivalca pretirano ne odstopa od povprečja v preostali Evropi. V Sloveniji je na 1.000 prebivalcev 1,37 izobraženega arhitekta, od teh jih ima več kot polovica (1408 ali $k=0,68$) tudi strokovni izpit in je vpisana v imenik pri strokovni zbornici (Benko, 2014). V Nemčiji je za primerjavo ta koeficient med višjimi (1,2), presega ga le Grčija z 1,3 arhitekta na 1.000 prebivalcev. Pri tem predvidevamo, da so v analizo vključeni arhitekti z licenco.

Vpliv na status arhitekta je posledica slabo interpretirane evropske direktive o regulaciji poklica in konkurenčnosti slovenskih arhitektov v prostoru Evropske unije (Ur. l. RS, št. 50/06). V njej je navedeno, da se cene projektantskih storitev na podlagi zakonodaje Evropske unije oblikujejo tržno (ZAPS, 2014) in

Slika 7: Razvrstitev prioritete pri projektiranju po mnenju arhitekta (vir: Larisa Brojan in Andreja Benko)

da zaradi tega ne moremo uzakoniti cen, ampak je pripravljen priročnik za ceno *Arhigram*, v katerem so zbrana poenostavljena merila za vrednotenje projektantskih storitev. Kljub evropski direktivi so se nekatere članice temu uspele izogniti s strokovno in etično držo do stroke in so cenike uzakonile (npr. Nemčija).

Pridobljeni rezultati kažejo, da je arhitekt vključen v proces graditve objekta do začetka faze gradnje (izdelava PZI), medtem ko je pri izvedbi le redko navzoč in je po navadi ne spremlja. Pogosto pride pri gradnji do sprememb in realizacija odstopa od predvidene dokumentacije za izvedbo. Poudarjamo problematiko estetike stanovanjskih objektov (barve pročelja, parazitski dodatki – garaže, nadstreški itn.). Na tem mestu opozarjamo na premajhen nadzor posegov s strani pristojne upravne enote in inšpekcije, saj so prav omenjeni posegi v prostor definirani kot nezahtevni objekti. Čeprav so posegi tehnično nezahtevni, je njihov vpliv na okolico precejšen. Za omenjene posege je lastnik dolžan občino obvestiti o predvidenem posegu, vendar pa upravne enote tovrstnim posegom ne posvečajo posebne pozornosti. Velikokrat se taki posegi izvedejo brez predhodnega obvestila pristojnega organa.

Dialog med strokovnim in nestrokovnim kadrom (arhitektom in naročnikom) so anketiranci opredelili kot pomemben, saj je večina (53 %) menila, da je smiselno zgodnje vključevanje uporabnika. Izkušnje arhitektov z investitorjem in/ali uporabnikom so različne, dejstvo pa je, da le v redkih primerih pride do aktivnega in primernega vključevanja uporabnika v proces načrtovanja. Kot navaja R. Luck (2007), je učenje dvosmerni proces, v katerem se bodo aktivno sodelujoči naučili več o projektiranju in namenu za boljše razumevanje projektantskega položaja, medtem ko se bodo projektanti seznanili tudi s položajem udeležencev. Zaradi različnih dejavnikov (odnos do investitorja, nezadosten nadzor, gradnja v lastni režiji, ohlapna zakonodaja) v preteklosti se je izoblikoval sedanjí položaj arhitekta, ki se prepogosto odziva le kot posnemovalec investitorjevih želja. To se lahko prepreči z večjo enotnostjo in strokovnostjo ter večjo mero etike in ekonomskih meril. Ker pa se tudi stroka pri posegih v prostor ne more več poenotiti in nastopa v mnogih primerih izključno kot konkurenca, prepogosto celo kot nelojalna, so okoliščine postale skoraj nevzdržne in neprimerne za delovanje kreativnega arhitekta kot strokovnjaka, ki dela v korist uporabnika in tudi širše družbe.

6 Sklep

Rezultati ankete, izvedene leta 2012, služijo kot analiza trenutnega stanja v Sloveniji in prikazujejo mnenja oz. pričakovanja s strani anketirancev. Predstavljeni rezultati in ugotovitve so del širše raziskave, ki se nanaša na vlogo arhitekta v procesu

graditve v Sloveniji. Na osnovi informacij, pridobljenih z rezultati ankete, lahko sklepamo:

- (a) V Sloveniji kljub gospodarski krizi in padcu investicij v nepremičnine še vedno prevladuje graditev novogradenj.
- (b) Praksa kaže obratna pričakovanja z vidika odnosa med arhitektom in investitorjem in/ali uporabnikom. Predvidevali smo, da bo interakcija med arhitektom in investitorjem in/ali uporabnikom najpogostejši odgovor, vendar je mogoče zaznati občutno prilagajanje arhitekta investitorju in/ali uporabniku. Predvidevamo, da je to posledica splošne gospodarske krize ali posledica nezaupanja arhitektu, ki v določenih primerih presega razpoložljive zmožnosti.
- (c) Presenetljiv je podatek, da polovica anketiranih (51 %) izkazuje potrebo po prilagojenem konceptu projektiranja, kadar gre za znanega uporabnika (ekonomski interes). Pri tem predvidevamo, da se pri projektiranju za znanega uporabnika porabi več časa za sodelovanje z investitorjem in/ali uporabnikom. Časovno zahtevnejši sta predvsem prvi fazi postopka projektiranja – faza idejne zasnove (IDZ) in faza idejnega projekta (IDP).

Poleg ustreznih znanj s področja urejanja prostora, načrtovanja itn. je komunikacijska spretnost vrhuna uspešnega arhitekta, torej to, da je sposoben na strokovno smotrno ter ustrezen način zadovoljiti potrebe in želje posameznega investitorja. Te so v celoti odvisne od posameznika; od izoblikovanih zamisli, vizij in prilagodljivosti do poznavanja področja gradnje. Ne samo za izboljšanje položaja slovenskih arhitektov, temveč tudi za bolj kakovostne realizacije je smiselno zakonsko predpisati obvezno vključenost arhitekta v gradnjo in s tem zagotoviti realizacije po dejanskih načrtih – predvsem pri gradnji samostojnih stanovanjskih objektov, pri katerih se lastniki večkrat odločajo za gradnjo v svoji režiji. Ta je sicer dovoljena po 79. členu ZGO-1 (Ur. l. RS, št. 102/04), vendar se, sodeč po izkušnjah mnogih projektantov, pri izvedbi ne upošteva dosledno projektna dokumentacija. To se lahko odpravi z uvedbo obvezno izvedenega projekta za izvedbo in pridobitve uporabnega dovoljenja, ki za enkrat še ni obvezno pri gradnji samostojnih stanovanjskih stavb, in aktivnejšim delovanjem inšpekcij s področja graditve. S tem se ne bi le zagotovila vpletenost arhitekta do konca gradnje, ampak bi vplivali tudi na dosledno in kakovostno izvedbo zasnovanega objekta, ki tvori grajeno okolje.

.....
Larisa Brojan

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo, Zoisova 12, 1000 Ljubljana, Slovenija
E-pošta: larisa.brojan@fa.uni-lj.si

Andreja Benko

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo, Zoisova 12, 1000 Ljubljana, Slovenija
E-pošta: andreja.benko@fa.uni-lj.si

Viri in literatura

- Benko, A. (2014): Slovenian spatial legislation over time and its issues. V: ICUPRDIS 2014, World academy of Science, engineering and technology, Dubaj. Dostopno na: <http://waset.org/Publications/slovenian-spatial-legislation-over-time-and-its-issues/9997876> (sneto 27. 5. 2014).
- Benko, A. (2013): Členitev postopka graditve pri enodružinski gradnji v Sloveniji. V: Arhitektura raziskave 2013/1, str. 32–41. Dostopno na: http://www.fa.uni-lj.si/filelib/9_ar/2013-1/03-ar2013-1-benko.pdf (sneto 19. 6. 2014).
- Benko, A. (2013): The economic impact on the users' creativity / Role of the architect in the building process. V: Archtheo '13: Conference proceedings, Mimar Sinan Fine Arts University, Istanbul.
- Brojan, L. (2014): Potencial gradnje s slamo v Sloveniji. Doktorska disertacija, Fakulteta za arhitekturo, Univerza v Ljubljani.
- Brojan, L., Petric, A., Clouston, P. L. (2013): A comparative study of brick and straw bale wall systems from environmental, economical and energy perspectives. V: ARPN Journal of Engineering and Applied Sciences, Vol. 8, No. 11.
- Brojan, L. (2009): Opeka in njena problematika. V: Arhitektura raziskave 2009/2, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo, str. 86–93.
- Matjašec, D. (2010): Krajini zagotoviti ustrezno prostorsko politiko. V: Čas je za spremembe v urejanju prostora, Zbornik referatov in razprav, št. 4/2010. Državni svet Republike Slovenije, Ljubljana.
- Dešman, M. (2011): Uvodnik. V: Arhitektov bilten, Participacija, 188–189, str. 4–5.
- Gluch, E. (2013): Ifo Architects Survey: High Order Backlogs, but Business Climate Deteriorates Significantly. V: Ifo Schnelldienst 24/2013, Ifo Institut München, str. 77–78.
- Fikfak, A., in drugi (2013): Kultura naselbinskega prostora v Sloveniji. V: Arhitektura raziskave 2013/1, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo, str. 84–91.
- Hill, J. (2003): Actions of architecture: Architects and creative user. London in New York, Routledge.
- Hill, J. (1999): Occupying architecture: Between the Architect and the user. Routledge, London in New York.
- Internet 1: www.hightech-strategie.de
- Internet 2: <http://www.rehau.com/download/986830/rehau-praesentation-sanierung-headoffice-kreutzer.pdf>
- Inženirska zbornica Slovenije. Dostopno na: <http://www.izs.si/> (sneto 11. 1. 2014).
- Kalčič, I. (2001): Današnja bivalna kultura kot rezultat podedovanih načel, navad in potreb. Dostopno na: <http://www2.arnes.si/~supbjuva/2001/kalc01/kalc01cs.html> (sneto 14. 1. 2014).
- Kaschuba, W. (2010): Baukultur as a European project. V: Panorama D<>Slo, str. 20–27.
- Kitek Kuzman, M., Vratuša, S. (2011): Energijsko varčna lesena gradnja v Sloveniji. V: Arhitektura raziskave 2011/1, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo, str. 29–34.
- Kodeks poklicne etike arhitektov, krajinskih arhitektov in prostorskih načrtovalcev. Dostopno na: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=20056&stevilka=153> (sneto 11. 1. 2014).
- Košir, F. (2006): K arhitekturi: Razvoj arhitekturne teorije. Fakulteta za arhitekturo, Univerza v Ljubljani.
- Luck, R. (2007): Learning to talk to users in participatory design situations. V: Design studies, Volume 28, Issue 3, str. 217–242.
- Nemški zvezni inštitut za raziskovanje objektov, urbanizma in prostorskega razvoja. Dostopno na: <http://www.bbsr.bund.de/BBSR/EN/Publications/BMVBS/SpecialPublication/2010/Panorama.html> (sneto 8. 1. 2014).
- Nerdiner, W., in drugi (2012): Der Architekt. Band 1, 2. Prestel, München, London, New York.
- Norberg-Schulz, C. (1997): Intentions in architecture. MIT Press, Cambridge.
- Pravilnik o tehnični dokumentaciji. Dostopno na: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=86836> (sneto 19. 6. 2014).
- Polič, M. (2007): Okoljska psihologija, Filozofska fakulteta, oddelek za psihologijo, Ljubljana.
- Stanovanjska problematika v Republiki Sloveniji. Dostopno na: http://www.mzip.gov.si/fileadmin/mzip.gov.si/pageuploads/Prostor/Stanovanja/NSP-oris-stanja-04_3.pdf (sneto 11. 2. 2014).
- Statistični urad Evropske unije. Dostopno na: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/> (sneto 8. 1. 2014).
- Statistični urad Slovenije. Dostopno na: <http://www.stat.si/> (sneto 3. 1. 2014).
- Yau, Y. (2011): Ali celovita sanacija vpliva na spremembo cen stanovanj? Študija primera v predelu Mongkok v Hongkongu. V: Urbani izziv 22(2), str. 25–33.
- Zakon o javnem naročanju. Dostopno na: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2006128&stevilka=5409> (sneto 19. 6. 2014).
- Zbornica za arhitekturo in prostor Slovenije. Dostopno na: <http://www.zaps.si/> (sneto 3. 1. 2014).